

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ЗАСАДАХ ГЛОКАЛІЗАЦІЇ

Балабаш О. С., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту організацій, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
e-mail: balabash.olga@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5794-1309

Гажа І. І., студентка 4-го курсу факультету менеджменту, обліку та інформаційних технологій, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
e-mail: gazainga@gmail.com
ORCID:0009-0001-9338-858X

***Анотація.** Метою статті є розвиток прикладних засад формування стратегії розвитку підприємства з урахуванням глокалізаційних аспектів трансформації ринку. Для досягнення поставленої мети роботи були використані методи: матриця сценаріїв розвитку ринку MDS – для визначення стану та перспектив розвитку товарного ринку, SWOT-аналіз – для формування стратегії розвитку підприємства. На основі досліджених тенденцій розвитку ринку рису в Україні було встановлено, що глокалізація ринку мала сировинний характер, що свідчить про домінування експорту саме зерна рису, а не продуктів його переробки, що є негативним трендом розвитку. Виходячи з результатів проведеного SWOT-аналізу та побудованого вектору спрямованості ПП «ТРИАДА-ЮГ» зроблено висновок, що підприємство має сприятливі можливості зовнішнього середовища та завдяки домінуванню сильних сторін може ефективно їх використати при реалізації стратегії розвитку. Практичне значення роботи полягає в тому, що комбінування методів аналізу надають змогу підприємству враховувати умови попиту та потреби споживачів при формуванні стратегії розвитку аграрного підприємства.*

***Ключові слова:** стратегія, стратегія розвитку, глокалізація, стратегічне управління, аграрне підприємство, SWOT-аналіз, матриця сценаріїв розвитку ринку MDS, сценарії розвитку.*

DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES DEVELOPMENT STRATEGY ON THE BASIS OF GLOCALIZATION

Balabash S. Olga, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Management, Odesa National Economic University, Odesa, Ukraine
e-mail: balabash.olga@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5794-1309

Gaja I. Inga, 4th year student of the Faculty of Management, Accounting and Information Technologies, Odesa National Economic University, Odesa, Ukraine
e-mail: gazainga@gmail.com
ORCID:0009-0001-9338-858X

***Abstract.** The purpose of this article is the development of applied principles for the formation of an enterprise development strategy, taking into account the globalization aspects of market transformation. To achieve the goal of the work, the following modern special methods were used: MDS market development scenario matrix - to determine the state and prospects of product market development, SWOT analysis - to determine the direction of the company, taking into account the influence of external and internal environmental factors, forming the company's development strategy. On the basis of researched trends in the development of the rice market in Ukraine, it was established that the globalization of the market had a raw material nature, which indicates the dominance of the export of rice grain itself, and not the products of its processing, which is a negative development trend. According to the results of the construction of a modified matrix of the development of rice production enterprises on the basis of globalization, the feasibility of implementing a strategic direction of development for the enterprises of the industry, which consists in focusing on the production of products with high added value aimed at satisfying the demand in the domestic market, was substantiated. Based on the results of the conducted SWOT analysis and the built direction vector of PE "TRIADA-YUG", it can be concluded that the company, as a whole, has favorable opportunities in the external environment and, thanks to the dominance of its strengths, can effectively use them. This means that the company should focus on the implementation of measures that will be directed to the effective use of opportunities, such as trends in the consumption of gluten-free products and trends in the automation of production processes. The practical significance of the work is that the combination of analysis methods allows the enterprise to take into account the conditions of demand and consumer needs when forming a strategy for the development of an agrarian enterprise, as well as to reduce the impact of risks inherent in local markets.*

***Keywords:** strategy, development strategy, globalization, strategic management, agricultural enterprise, SWOT analysis, matrix of MDS market development scenarios, development scenarios.*

JEL Classification: M16, Q13, L26, R58

Постановка проблеми. Сучасний стан середовища функціонування аграрних підприємств характеризується високим рівнем невизначеності та ризикованості. Спостерігається підвищення ступеня впливу екзогенних факторів на діяльність підприємств та їх спроможність до розвитку. Формування стратегій розвитку підприємства набуває все більшої актуальності у зв'язку з обмеженістю ресурсів, мінливістю кліматичних умов. Виникають нові стримуючі чинники, такі як порушення логістичних ланцюгів та обмеження доступу до ринків збуту. Запровадження ефективної стратегії розвитку надає змогу аграрним підприємствам своєчасно реагувати на зміни у зовнішньому середовищі, спираючись на наявні внутрішні сили, що забезпечує стійкість розвитку підприємства у довгостроковій перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо формування стратегії розвитку підприємства досліджувалося багатьма зарубіжними та українськими науковцями. О. І. Гудзь робить акцент на тому, що стратегія розвитку – це план, розроблений на довгострокову перспективу, з можливістю коригування (через зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємства) з суттєвим ризиковим рівнем та потребою у інвестиційних ресурсах, який направлений на досягнення цілей підприємства та підвищення його конкурентоспроможності [1, с. 348].

І. О. Кузнецова, досліджуючи процес формування стратегії розвитку, підкреслює важливість врахування динамічних змін зовнішнього середовища та проведення постійного моніторингу цих змін [2, с. 7].

Важливість врахування глобальних трендів трансформації ринку та локальних можливостей при формуванні стратегії аграрних підприємств у своїх дослідженнях зазначає О. В. Нікішина [3, с. 7].

Проблемам розвитку теоретико-методологічних засад аналізу глокалізаційних процесів на товарних ринках присвячені праці низки науковців. Так, М. С. Дороніна та Д. Г. Михайленко у своїх дослідженнях глокалізацію розглядають як спосіб пристосування глобальних процесів до локальних умов, тобто синтез локального і глобального у різних галузях економіки. Науковці наголошують, що важливою умовою появи глокалізаційних процесів є просторова прив'язка ринку, а саме її соціально-культурні, географічні особливості [4, с. 77].

Отже, можемо стверджувати, що врахування глокалізаційних аспектів трансформації ринку є важливим для підприємств, оскільки, надає змогу формувати економічно доцільну стратегію розвитку з урахуванням потреби локальних ринків та споживачів, а також зменшити вплив ризиків, які характерні для локальних ринків.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. З огляду на вищенаведене, вивчення процесів глокалізації потребує більш глибокого дослідження, оскільки, незважаючи на зростання поширеності цього явища, його вплив на аграрні ринки розкрито недостатньо.

Круп'яна галузь є важливою складовою агропромислового комплексу України. До повномасштабного російського вторгнення обсяги круп'яного виробництва в Україні в середньому щорічно складали 150-180 тис. т, не враховуючи виробництво у приватному секторі. Після початку нового етапу російсько-української війни ситуація суттєво змінилася. У 2022 році виробництво круп'яної продукції зменшилось майже на 67% у порівнянні з 2021 роком [5, с.44]. Динаміку виробництва наведено у рис. 1.

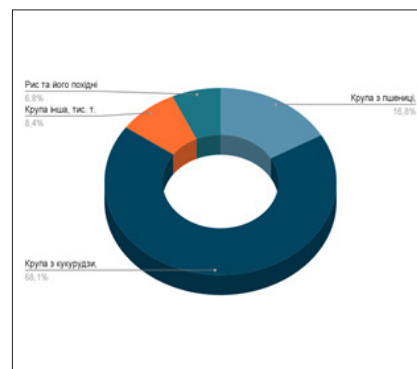
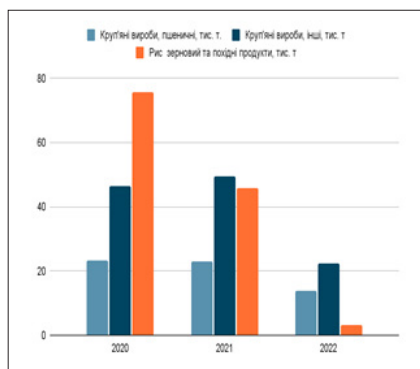

Рис. 1.1. Обсяги виробництва круп'яної продукції у 2020-2022 рр.

Джерело: складено авторами на основі [5-7]

Рис. 1.2. Структура експорту круп'яної галузі у 2023 р.

Джерело: складено авторами на основі [8]

Дані про загальний експорт круп'яної галузі свідчать про стрімке скорочення експортних поставань. Якщо у 2021 році їх обсяг складав 35,6 тис. т, то за аналогічний період 2023 року за межі країни було реалізовано на 46,3% менше продукції і її обсяг складав 19,1 тис. т, з яких 6,8% припадають на рис та його похідні (рис. 2) [8].

Показники імпортних поставань загалом зросли на 0,9% від рівня обсягів 2021 року, що є несуттєвим підвищенням. Але відбулося стрімке падіння рівня імпорту круп з пшениці та інших круп і підвищення поставань рису та похідних від нього продуктів.

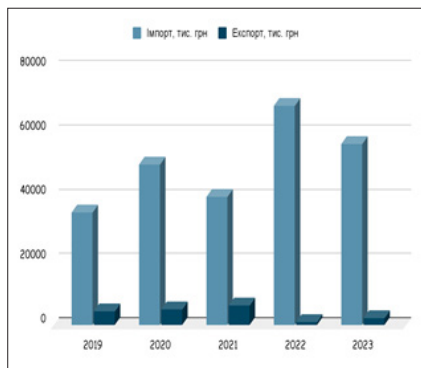

Рис. 2.1. Обсяги імпорту та експорту рису в Україні, у 2019-2023 рр., тис. грн.

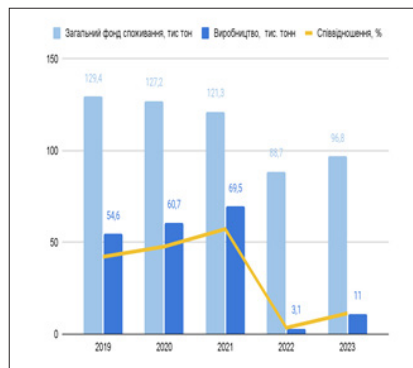

Рис. 2.2. Обсяги споживання рису та його виробництво, тис. тонн

Джерело: складено авторами на основі [8]

Джерело: складено авторами на основі [8]

Протягом 2022-2023 рр. відбулися деякі зміни у структурі імпорту та експорту рису в Україні. А саме: з'явився імпорт необробленого рису (рис-сирець), а в складі експорту зменшилася його питома вага на 7%. Це, з одного боку, свідчить про позитивну динаміку переорієнтування підприємств на вироблення продукції з більшою доданою вартістю, а з іншого – витікає недостатність сировини на внутрішньому ринку. Поряд з цим, розглянемо тенденцію задоволення внутрішнього попиту на рис. Для цього зіставимо дані про загальний фонд споживання рису в Україні та темпи його виробництва (рис. 2.2).

Необхідно підкреслити, що обсяги виробництва рису в середньому щорічно задовольняють не більше 40% від рівня загального споживання цієї крупи, решта ринку насичується за рахунок імпортних поставань.

Отже, протягом 2019-2021 рр. в Україні, глокалізація мала здебільшого сировинний характер. Що свідчить про домінування експорту саме зерна рису, а не продуктів його переробки. Але, розглядаючи структуру експорту рису за 2022-2023 рр., ми бачимо, що частка, яка припадає на продукцію з високою доданою вартістю зросла на 7%, а галузь переробки рису почала поступово відновлюватися та, навіть, темпи зростання обсягів виробництва рисової крупи у 2023 році зросли у 3,5 рази, порівнюючи з 2022 роком.

Це визначає важливість врахування встановлених глокалізаційних процесів трансформації ринку при формуванні стратегії розвитку підприємств галузі.

Метою дослідження є розвиток прикладних засад формування стратегії розвитку підприємства з урахуванням глокалізаційних аспектів трансформації ринку

Основний матеріал. З метою обґрунтування вибору сценарію розвитку підприємства на досліджуваному ринку необхідно розглянути специфічні характеристики кожного окремого ступеня розвитку параметрів: рівень глокалізації ринку та рівень використання економічних інтересів. Для цього нами розроблено шкалу оцінювання вказаних параметрів побудови модифікованої матриці розвитку.

За результатами оцінювання будується матриця, на якій відображається позиція досліджуваного підприємства, що визначає його подальшу стратегію розвитку (апробовано на ПП «ТРИАДА-ЮГ» (рис. 3).

Таблиця 1

Шкала оцінювання параметрів розвитку

Рівень глокалізації ринку	Рівень виконання економічних інтересів	Лінгвістична оцінка
Характеризується недостатньою залученістю в міжнародних відносинах, слабкі взаємозв'язки з процесами, що відбуваються на світовому ринку, має несуттєве залучення у формуванні національного ринку.	Основною ознакою є динаміка зменшення обсягів виробництва, рівень внутрішнього споживання продукції значно перевищує темпи її виробництва.	Низький
Локальний ринок піддається значному впливу тенденцій міжнародного рівня, існують взаємозв'язки та партнерства з іншими країнами, регіон відіграє важливу роль у функціонуванні ринку.	Спостерігається переважання вироблення продукції з високою доданою вартістю, рівень виробництва продукції перевищує рівень споживання.	Високий

Джерело: розроблено авторами

За результатами проведеного дослідження встановлено, що позиція ПП «ТРИАДА-ЮГ» у квадраті 1 (рис. 3).

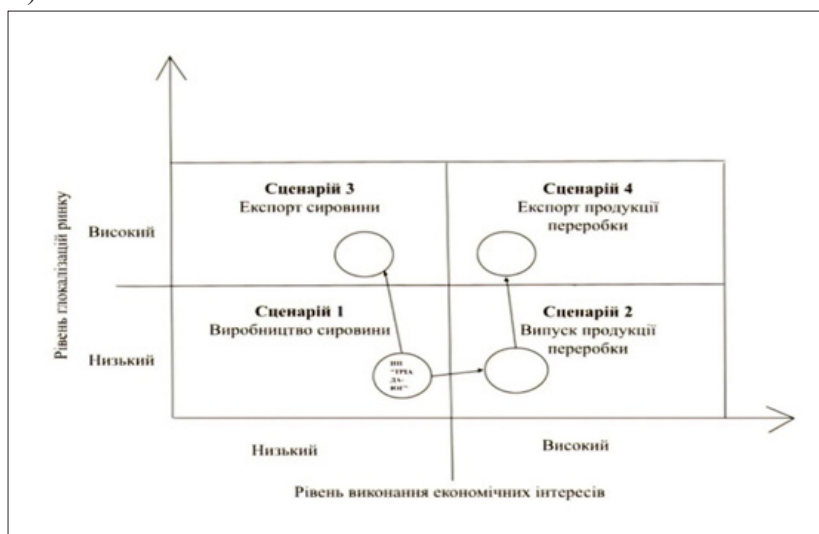

Рис. 3. Модифікована матриця сценаріїв розвитку рисового виробництва на засадах глокалізації

Джерело: побудовано авторами на основі власних досліджень

Отже, можемо зробити висновок про доцільність приватному підприємству «ТРИАДА-ЮГ» зорієнтувати свою стратегію розвитку відповідно до умов другого глокалізаційного сценарію розвитку (табл. 1 та рис. 5). А саме сконцентруватися на випуску продукції з високою доданою вартістю з направленістю на задоволення попиту на внутрішньому ринку. Так було доведено доцільність вибору стратегічного напрямку відповідно до другого сценарію розвитку.

Проведемо дослідження можливості реалізації обґрунтованого стратегічного напрямку на прикладі конкретного підприємства галузі та сформуємо стратегію розвитку. Для цього проведемо SWOT-аналіз з метою підтвердження можливостей реалізації обґрунтованого напрямку розвитку за наявності внутрішніх забезпечуючих факторів на підприємстві.

Оцінюємо фактори зовнішнього та внутрішнього середовища ПП «ТРИАДА-ЮГ» шляхом добутку ступеня важливості розглянутого фактору (за 3-ох бальною шкалою) та їх вірогідністю настання (100-бальна шкала).

Ступінь важливості та ймовірність настання факторів визначаємо за допомогою методу експертних оцінок [9, 10]. Результати наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Оцінювання факторів зовнішнього середовища ПП «ТРИАДА-ЮГ»

Показники	Важливість	Ймовірність настання	Поточний вплив	Ранг
Можливості				
Автоматизація виробничих процесів	2	40	80	2
Адаптація стандартів якості для ринків ЄС.	1	60	60	3
Популяризація «безглютонового харчування».	3	80	240	1
Середня оцінка				126,7
Загрози				
Зниження рівня введення нових технологій.	2	70	140	1
Підвищення вартості енергоносіїв, палива.	2	65	130	2
Посилення державного регулювання цін.	1	30	30	3
Середня оцінка				100,0
Сильні сторони				
Високий рівень рентабельності	2	55	110	4
Висококваліфікований персонал	3	65	195	2
Достатні виробничі потужності	3	80	240	1
Вдале розташування	2	75	150	3
Достатній рівень технічного оснащення	3	50	150	3
Середня оцінка				120,0
Слабкі сторони				
Недостатня фінансова стійкість підприємства	2	45	90	3
Мала частка ринку	1	30	30	4
Обмеженість асортименту продукції	2	55	110	2
Відсутність диверсифікації виробництва	3	65	195	1
Середня оцінка				106,3

Джерело: власні розрахунки авторів

На основі встановлених середніх оцінок визначаємо вектор спрямованості (табл. 3).

Таблиця 3

Дані для побудови вектору спрямованості ПП «ТРИАДА-ЮГ»

Зовнішнє середовище		Внутрішнє середовище	
Можливості	126,7	Сильні сторони	120,0
Загрози	-100,0	Слабкі сторони	-106,3
(X)	26,7	(Y)	13,7
Вектор спрямованості (26,7;13,7)			

Джерело: власні розрахунки авторів

Будуємо вектор спрямованості за даними табл. 2 (рис. 4).

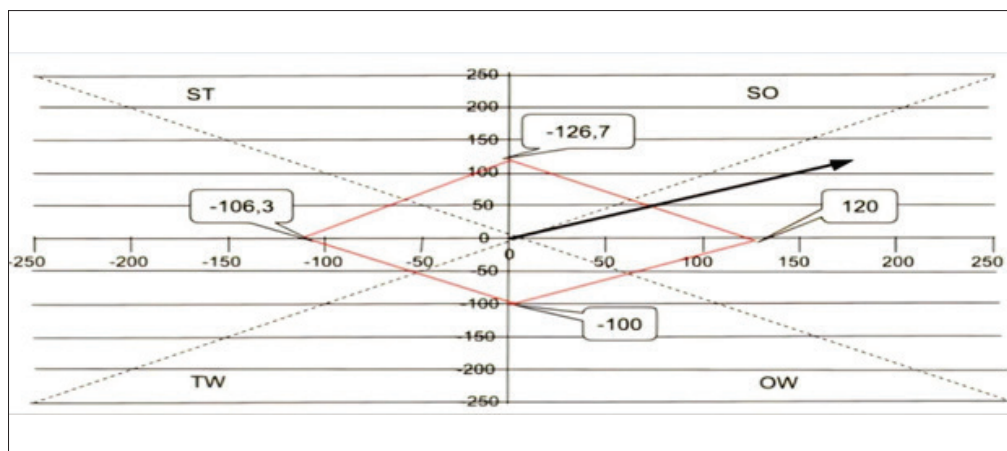

Рис. 4. Побудова стратегічного вектору ПП «ТРИАДА-ЮГ»

Джерело: побудовано авторами на основі [9, 10]

Висновки. На основі досліджених тенденцій розвитку ринку рису в Україні було встановлено, що глокалізація ринку має сировинний характер, що свідчить про домінування експорту саме зерна рису, а не продуктів його переробки, що є негативним трендом розвитку для підприємств галузі.

За результатами побудови модифікованої матриці розвитку на засадах глокалізації для підприємств, що спеціалізуються на виробництві рису, було обґрунтовано доцільність реалізації для підприємств галузі стратегічного напрямку розвитку, що полягає у зосередженні на виробництві продукції з високою доданою вартістю з направленістю на задоволення попиту на внутрішньому ринку.

За результатами проведеного SWOT-аналізу сформовано стратегію розвитку ПП «ТРИАДА-ЮГ». Побудований вектор спрямованості ПП «ТРИАДА-ЮГ» вказує на те, що підприємство загалом має сприятливі можливості зовнішнього середовища та завдяки домінуванню сильних сторін може ефективно їх використати. Це означає, що підприємство має сконцентруватися на впровадженні заходів, які будуть направлені на ефективне використання можливостей, таких як тенденції до споживання безглютенової продукції та тенденції до автоматизації виробничих процесів. Отже, впровадження заходів другого глокалізаційного сценарію розвитку є можливим і доцільним до реалізації.

Список літератури

1. Гудзь О. І. Стратегія розвитку підприємства: сутність та класифікація. Економіка і суспільство. 2018. № 8. С. 346-352.
2. Балабаш О. С., Кузнецова І. О. Теоретичні основи управління стійким розвитком сучасних організацій / О. С. Балабаш, І. О. Кузнецова // Технології стратегічного управління стійким розвитком сучасних організацій: монографія / За заг. ред. док. екон. наук, професора І. О. Кузнецової, канд. екон. наук, доцента О. С. Балабаш. Харків: «Діса плюс», 2020. С. 6-16.
3. Нікішина О. В. Сценарії та стратегічні напрями інноваційного розвитку регіонального ринку зерна й продуктів його переробки на засадах глокалізації. Економіка харчової промисловості. 2019. Т.11. Вип. 4. С. 3-13. doi:10.15673/fie.v11i4.1540
4. Дороніна М. С., Михайленко Д. Г. Ефект глокалізації в соціально-економічному розвитку регіонів України. Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 19 листопада 2021 р. Харків : ФОРМ Літуркіна Л. М., 2021. С. 186-189.
5. Аверчев О., Жосан Г., Йосипенко І. Сучасні аспекти економічного розвитку круп'яної галузі України. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. 2023. 16. С. 44-45. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.6>
6. Балабаш О. С., Ву Хань Хуен. Аналіз експортного потенціалу (на прикладі аграрних підприємств України). Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. 2019. №3-4. С. 46-53. <https://doi.org/10.35774/ibo2019.03.046>
7. Балабаш О. С., Шишкін О. М. Розробка стратегії розвитку підприємства на засадах удосконалення ланцюга формування доданої вартості. Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. 2021. Випуск 35. С. 31-38. <https://doi.org/10.37406/2706-9052-2021-2-4>
8. Офіційний сайт Державного комітету статистики. URL:<http://www.ukrstat.gov.ua>(дата звернення: 10.08.2024).
9. Прийняття управлінських рішень: методи та моделі: моногр. / Кузнецова І. О., Балабаш О. С., Карпенко Ю. В., Сокурєнко І. А.; за заг. ред. І. О. Кузнецової. Харків: Діса плюс, 2022. 156 с.
10. Технології стратегічного управління стійким розвитком сучасних організацій : монографія / за ред. І. О. Кузнецова, О. С. Балабаш. Харків: «Діса плюс», 2020. 228 с.

References

1. Hudz, O. I. (2018). Enterprise development strategy: essence and classification. *Ekonomika i suspilstvo*, (8), 346-352. [In Ukrainian].
2. Balabash, O. S., & Kuznetsova, I. O. (2020). Teoretychni osnovy upravlinnia stiikym rozvytkom suchasnykh orhanizatsii. In I. O. Kuznetsova & O. S. Balabash (Eds.), *Tekhnolohii stratehichnoho upravlinnia stiikym rozvytkom suchasnykh orhanizatsii: Monohrafiia* (pp. 6-16). Kharkiv: Disa plus. [In Ukrainian].
3. Nikishyna, O. V. (2019). Scenarios and strategic directions of innovative development of the regional market of grain and its processing products on the basis of glocalization. *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, 11(4), 3-13. <https://doi.org/10.15673/fie.v11i4.1540> [In Ukrainian].
4. Doronina, M. S., & Mykhailenko, D. H. (2021). The effect of glocalization in the socio-economic development of the regions of Ukraine. In. *Competitiveness and innovation: problems of science and practice: Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii*, 19 lystopada 2021 r. (pp. 186-189). Kharkiv: FOP Liburkina L. M.[In Ukrainian].
5. Averchev, O., Zhosan, H., & Yosypenko, I. (2023). Modern aspects of the economic development of the grain industry of Ukraine. *Tavriiskyi naukovyi visnyk. Seriia: Ekonomika*, 16, 44-45. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.6>. [In Ukrainian].
6. Balabash, O. S., & Vu Khan Khuen. (2019). Analysis of export potential (on the example of agricultural enterprises of Ukraine). *Instytut bukhhalterskoho obliku, kontrol ta analiz v umovakh hlobalizatsii*, (3-4), 46-53. Retrieved from <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/115039>.: <https://doi.org/10.35774/ibo2019.03.046> [In Ukrainian].

7. Balabash, O. S., & Shyshkin, O. M. (2021). Development of an enterprise development strategy based on the improvement of the value-added chain. *Podilskyi visnyk: silske hospodarstvo, tekhnika, ekonomika*, 35, 31-38. <https://doi.org/10.37406/2706-9052-2021-2-4> . [In Ukrainian].
8. State Statistics Service of Ukraine (2024). Official website. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>. [In Ukrainian].
9. Kuznetsova, I. O., Balabash, O. S., Karpenko, Yu. V., Sokurenko, I. A. (2022). *Pryiniattia upravlinskykh rishen: metody ta modeli: Monohrafiia*. Kharkiv: Disa plius. [In Ukrainian].
10. Kuznetsova, I. O., & Balabash, O. S. (Eds.). (2020). *Tekhnolohii stratehichnoho upravlinnia stiikym rozvytkom suchasnykh orhanizatsii: Monohrafiia*. Kharkiv: Disa plius.[In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 13.08.2024

Прийнята до публікації 19.08.2024